

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ז' תשע"ג
מספר 427

ויהי בנסוע הארון

למה פסוק זה נכנס לסידור התפילה?

מנהג ישראל ברוב הקהילות בעולם לומר בשעת פתיחת הארון והוצאת ספר תורה את הפסוק מפרשת בהעלותך (י, לה-לו): "ויהי בנסע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו איביך וינסו משנאיך מפניך". למה תיקנו לומר פסוק זה על נסיעת הארון בשעה שארון הקודש עצמו אינו נוסע כלל ועיקר?

באופן פשוט ניתן לומר שפתיחת הארון והולכת ספר התורה מקבילות לנסיעת הארון במחנה ישראל במדבר. המילים "בנסע הארון" מקבילות לפתיחת הארון, והמילים "מציין תצא תורה" – להוצאת התורה מן הארון.

במאמר זה נציע שלושה פירושים שונים שמנסים, כל אחד בדרכו, להעמיק את הכוונות ואת המשמעות שבאמירת פסוקים אלו. תקוותנו היא, שבאמצעותם ישיג המתפלל הבנה עמוקה יותר על משמעותו של פסוק זה בכלל ויתרום לשיפור כוונותיו באמירתו כחלק מנוסח התפילה בפרט.

על פי המסורה, הפסוקים "ויהי בנסע הארון" ו"ובנחה יאמר" נכתבים בתוך מעין סוגריים העשויים אותיות נ' הפוכות. בתלמוד בבלי (שבת קטז ע"א) מוסבר בשם עורך המשנה רבי יהודה הנשיא שצמד הפסוקים מסומנים "מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו".

רש"י הירש בפירושו לתורה (במדבר י, לה-לו) מסביר באריכות למה פסוקים אלו הם ספר חשוב בפני עצמו. לדעתו, שני פסוקים אלו הם קיצור תולדות ישראל והאנושות. משה הגיע לדרגה עליונה של הזדהות גמורה עם רצון ה', אולם רק באחרית הימים תהיה זה תכונה לאומית של כלל ישראל ודרכו לאנושות כולה.

כיצד יתבצע המהלך שכל העולם כולו יכיר בקב"ה כמלך עלי אדמות? על ידי נסיעת הארון. הארון הוא ארון התורה שנסע והביא את האור של תורה קודם לעם ישראל ואחר כך לעולם כולו. משה ידע בלבו שהתורה תשלים את מסעה בארץ, וכשתבוא ותתערב בעולם תתפורר ברית האויבים ורדיפת המשנאים תהפוך למנוסה מבוהלת. אז יבוא היום שכל בני האדם יהיו נושאי התורה, ונללו גויים רבים אל ה' ביום ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוכם" (זכריה ב, טו).

לפי הסבר זה של רש"י הירש אפשר להבין בצורה עמוקה יותר את סיבת קריאת פסוק "ויהי בנסע הארון" בזמן הוצאת ספר תורה מהארון והולכתו אל הבימה. לפני קריאת התורה אנו נזכרים בתפקידה המרכזי של התורה להשפיע על מצבו הרוחני של האנושות כולה ומסעות ה' עלי אדמות. הפסוק שנכנס לתפילה בזמן הוצאת ספר התורה איננו מתכוון רק להעלאת זיכרון של נסיעת הארון מימי המסע במדבר, אלא מתייחס בעיקר לייעוד העיקרי של עם ישראל להפיץ את התורה לעולם.

בהמשך לדברי הרב הירש אפשר להבין בצורה טובה יותר מדוע נבחרה דווקא האות "נ" לסמל את סוד עוצמתו של ספר זה וחשיבות שיבוץ "ויהי בנסע" בתפילה. בתלמוד בבלי (ברכות ד ע"ב) נידונה תהילת "אשרי" הנאמרת שלוש פעמים

מדי יום. פסוקיו של מזמור זה יוצרים באקרוסטיכון את אותיות האל"ף-ב"ת, אך האות נ' מדולגת: "אמר ר' יוחנן: מפני מה לא נאמר נו"ן ב' אשרי', מפני שיש בה מפתח של ישראל, דכתיב 'נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל' (עמוס ה, ב).

אם האות נ' עניינה נפילה של ישראל שאין ממנה תקומה ח"ו, מדוע מקיפה דווקא היא את ה"ספר" המעיד על נצח ישראל? אפשר לענות על התמיהה אם נתייחס לכך שהנו"נים הפוכות. ייתכן שהנ' ההפוכה מסמלת את היפוכה של נפילת ישראל – את עליית ישראל. הנו"נים ההפוכות הן אות ברית חרישית בין הקב"ה לעם ישראל שיתקיים לדורות. לכן נקבע הפסוק "ויהי בנסע הארון" בזמן הוצאת ספר התורה כעדות שבכל מצב, בין בארץ בין בגלות, התורה היא מקור כוחו הנצחי של עם ישראל, כל עוד הארון, ובו התורה, ימשיך לנסוע עמו.

אפשרות שנייה לפרש את סיבת הכנסתו של הפסוק "ויהי בנסע" בתפילה פותחת אופקים חדשים ורחבים יותר. לפי הזוהר (פרשת ויקהל) כאשר מוציאים ספר תורה לקרוא בו בציבור נפתחים שערי שמים, שערי רחמים, ומתעוררת אהבה לעילא. לכן התקינו לומר את תפילת "ברוך שמי" בשעה זו שהיא עת רצון. בריך שמי היא תפילה עמוסת בקשות, ואילו בקשתו של משה בעת מסע הארון, "קומה ה' ויפוצו אויביך וינסו משנאיך מפניך" מבטאת את האפשרות לבקש בעת רצון זו של פתיחת הארון ונשיאת ספר התורה בקשה כללית לישועת ה' ולתקומת ישראל.

אפשרות שלישית, בכיוון חסידי יותר ומבוסס על דברי הזוהר, מסבירה את הפסוק בצורה אחרת. גופו של אדם הוא כארון לתורה אשר בלבו ובמוחו. לפי זה, מובנו של "בנסע הארון" הוא התנועה הפנימית בלב האדם, לנסוע, להתקדם ממדרגה למדרגה בקדושה ובלמוד התורה וקיום מצוותיה (תפארת שלמה מועדים לחג הסוכות). בעת הזאת הוא מתפלל שהקב"ה יסייע לו בשאיפותיו, והגורמים המטרידים והמפריעים, בחינת "אויביך" ו"משנאיך" שינוסו ויפוצו מפניו.

לסיכום, ראינו שלש אפשרויות שונות להסביר בצורה עמוקה יותר את הכללתו של הפסוק "ויהי בנסע" בזמן הוצאת ספר התורה. הסבר אחד מדגיש את חשיבותה של הרבצת התורה לכל האנושות וכגורם עיקרי לנצחיותו של עם ישראל; הסבר שני מדגיש את חשיבות פתיחת הארון כבקשה כללית לישועת עם ישראל; הסבר שלישי מדגיש את הפן האישי של עבודת ה' והתקדמות רוחנית בלימוד התורה וקיום המצוות.

תקוותנו היא שההסברים האלו יפתחו צוהר עמוק יותר לסיבת הכנסת הפסוק "ויהי בנסע" בסידור התפילה.

הרב ד"ר אלי קון

מרצה לתנ"ך, מכללת אורות ישראל

מרצה בחינוך יהודי, מרכז לוקשטיין, אוניברסיטת בר אילן

"כי יש שחר לפעולתך"

לזכות ברחל. יעקב בטוח שזו רמאות של לבן שלרכל אין שום חלק בה. מה קיבלה רחל בתמורה? היא מחכה להתחתן עוד שבע שנים, מחכה לפרי בטן, עקרה, בודדה ומנוכרת לבעלה ולאחותה.

רחל קוראת לבנה השני והאחרון "בן אוני", שפירושו לפי רש"י "בן צערי". רחל בעצם אומרת שהצער שלה הוא זה שיביא בסוף את הגאולה, שהיא בעצמה תבכה על הצער של כל עם ישראל עד לסוף הדורות האחרונים. רחל אמנו נתפסת בפרשה כוותרנית גדולה, אך ההפך הוא הנכון. היא רועת צאן עקשנית ובעלת כוח תפילה ודמעה עצומה עד עצם היום הזה. על כך אומר המהר"ל:

ולפיכך נקברה רחל בדרך, שאם היתה נקברת במערה, לא היה אצל ישראל שהם בגלות שלהם, כח המקבץ והמאחד אותם [...] ולכן רחל שנקברה בדרך, מבקשת רחמים עד שיהיו ישראל מקובצים לגמרי. ואם לא נקברה רחל, שהיא עקרת הבית המקבץ את ישראל, בדרך, כבר נחלקו ישראל חס וחלילה ולא היה אצלם עוד כח מקבץ ומאסף את ישראל.

בדורנו אפשר לראות את המחלוקות, הפירוד, הפילוג שקיים בעם, במפלגות, בדעות, בהשקפות. תפקידה של רחל אמנו באמצע הדרך בבית לחם הוא להתעקש על העם הקדוש שלנו, לבכות אותנו בבכי תמרורים, ודווקא כמו שרק היא יודעת: לא לוותר.

אסתי אביטן

סטודנטית בהתמחויות

לחינוך חברתי קהילתי ולתנ"ך

בפרשתנו, יעקב אבינו הולך מבית אביו, מגיע לחרן ופוגש שם את רחל אמנו. כאשר יעקב רואה את רחל הוא מקבל כוחות אדירים וגולל את האבן הגדולה והכבדה שרועי חרן לא הצליחו להזיז אפילו מעט. לאחר מכן משקה את צאן לבן דודו.

"וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבד". מדוע יעקב בכה? אומר לנו רש"י: "לפי שצפה ברוח הקודש שאינה נכנסת עמו לקבורה". סיבת הבכיה היא פנימית, שכן יעקב ידע ברוח קודשו שרחל היא זיווג, אך ידע שלא יוכל להיקבר עמה; ידע שתמות בגיל 37, צעירה כל כך. עוד מוסיף רש"י שיעקב בוכה על הכסף כי אין בידו לתת דבר לרחל כשהם נפגשים. הוא בוכה גם כיוון שהוא מנשק את רחל והרועים מרכלים עליו, וגם בוכה מתוך התרגשות רוחנית גדולה מאוד, שיודע ברוח קודשו שהולך לצאת מהסיפור הזה עם שלם.

"ויעבוד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעניו כימים אחדים באהבתו אותה". שואלים חז"ל: כיצד הימים שיעקב עובד עבור רחל הופכים בעיניו כימים אחדים? הלא בעצם צריך להיות ההפך, שכל יום יהיה בעיניו כשנה ארוכה מחמת האהבה, ועונים, שרק באהבה שאדם מתכוון בה לעצמו, לשם הנאה חומרית, משתוקק הוא שהזמן יחלוף מהר וכל יום כשנה בעיניו. אבל כאן האהבה של יעקב הייתה רוחנית, ללא כל פנייה עצמית, ולגבי אהבה כזאת אין מקום למוקדם או מאוחר ושבע שנים הם כימים אחדים.

יעקב סוגר עסקה עם לבן: "אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה", ובסופו של דבר לבן מרמה את יעקב, נותן לו את לאה והוא נאלץ לעבוד שבע שנים נוספות כדי

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

תלמידים מספרים על הרצי"ה קוק

ברוריה מכמן

לפני נסיעתי לארה"ב לפני יותר מארבעים וארבע שנים, באתי לומר שלום לרבנו. הוא היה מופתע מעצם נסיעתי וביקש לברר מהי מטרתה. שוחחנו מעט על רצוני ללמוד מדעי המחשב ולשלב גם הוראה תורנית בבתי הספר היהודיים בלוס-אנג'לס. משפחת אשתי גרה שם ועל ידם נעזרתי בנסיעה זו. לא שאלתי הפעם את הרב אם לצאת לשליחות אישית, אלא ביקשתי ברכה. הרב בירך אותי ולאחר מכן התבטא בערך כך: אתה נוסע לארץ ישראל דרך עמא ריקא (= בעברית "עם ריק", במקום אמריקה), ותחזור בשלום.

בארבע שנים השלמתי שם תואר ראשון במתמטיקה ותואר שני במדעי המחשב. טרם חזרתי הסופית ארצה הגעתי לתקופה של מספר שבועות (כשהייתה חופשה רשמית מבית הספר שבו לימדתי), להכין ולהסדיר את חזרת משפחתנו (שגדלה בינתיים) מכמה בחינות: מקום מגורים, תעסוקה, חינוך לילדים וכדומה.

הורי ז"ל גרו בירושלים, ולאחר הנחת המזוודה בביתם באתי לביתו של רבנו ברח' עובדיה 30 בירושלים בשעות הערב. דפקתי בדלת ונעניתי להיכנס. רבנו היה בחדר ששימש בית מדרש לשיעורים וגם לתפילה כבית כנסת לכל דבר. כשנכנסתי לחדר ובירכתי לשלום הרב זיהה אותי וניגש אליי בחיך ובשמחה. ברצותו לברך ברכת "שהחיינו וקיימנו" ולנשקני אמר "יש עצה", תפס בידי ומשכני מחוץ לחדר, כדי לא לנשק בבית הכנסת, כמנהג האשכנזים שאינם נוהגים לעשות כך. הוא בירך את הברכה בשם ומלכות, בשמחה ובקול. זו הייתה הפתעה נעימה ביותר.

ערב אחר הגעתי לבית הרב לפני חזרתי לחו"ל להיפרד לשלום. הרב הזמינני לארוחת ערב במטבח הקטן. היו שם שולחן ושני כיסאות. לא הייתה זו ארוחה מפוארת, אבל גם לא דלה. היא כללה פת, דג, זיתים, אולי עוד משהו שנשכח מזיכרוני, ושתייה חמה. זו הפעם קיבלתי שיעור מעשי כיצד מורי ורבי, ראש הישיבה, נוטל ידיים, כיצד אוכלים ושותים ואיך מברכים.

סיפרתי לרבנו שמצאתי תעסוקה כמורה בישיבת "נתיב מאיר", והוא שמח על כך מאוד. שאלתי אם ראוי להתרים כספים מקונסרבטיבים ורפורמים לטובת הישיבה, ונעניתי "גם הם יהודים". נפרדנו לשלום ושוב זכיתי בברכתו. לאחר מספר חודשים חזרנו ארצה ושימחתי את הרב בבואי אליו.

הרב הושע רבינוביץ, אלקנה, מרחשוון תשע"ג